

ترکیه و تنش با ناتو

به نظر می‌رسد بازی پیچیده و در عین حال سرنوشت سازی که به ظاهر از سوی ترکیه آغاز شده با نزدیک شدن به روسیه ناتو را در شرایط بسیار پرمخاطره و حتی حیاتی قرار داده که می‌تواند موجودیت این سازمان را در شرایط حاد قرار دهد.

مقدمه

در شرایط کنونی ناتو حدود ۲۰ هزار نیروی نظامی فعال در جهان دارد و بر پایه برخی گزارش‌ها، این پیمان نظامی در سال ۲۰۱۸ هزینه‌ای معادل ۹۸۹ میلیارد دلار داشته است. با وجود بازیگری ناتو در مناطق مختلف جهان این تصور وجود دارد که سازمان پیمان نظامی آتلانتیک شمالی همچنان به عنوان قدرتی بلامنازع در عرصه بین‌المللی عمل خواهد کرد در حالی که به باور ناظران، پیمان مذکور با چالش‌های جدی مواجه است؛ چالش‌هایی که حتی ممکن است بقای ناتو را نیز خطر انداخته و سرنوشتی همچون ورشو را برای آن رقم بزند.

ترکیه با عضویت در سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) در سال ۱۹۵۲ با امکانات، توان و پتانسیل خود یکی از اعضای موثر در تقویت فرماندهی و توان نظامی این سازمان به شمار می‌رود. ترکیه که در تمام فعالیت‌های ناتو شرکت داشته و توان خود در زمینه صنایع دفاعی را گسترش داده و یکی از کشورهای است که در بودجه مشترک ناتو سهم بزرگی دارد. ترکیه سال گذشته ۸۹.۹ میلیون یورو به بودجه مشترک ناتو کمک کرد. اجلاس سران کشورهای عضو سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) روزهای سوم و چهارم دسامبر (۱۲ و ۱۳ آذر) در لندن برگزار خواهد شد. ناتو هم‌زمان با برگزاری این اجلاس هفتادمین سالروز تاسیس خود را جشن خواهد گرفت. یکی از تنش‌های مهم اخیر در ناتو اختلاف نظر و انتقاد از رویکرد‌های ترکیه در قبال مساله کردها و خرید سامانه موشکی اس ۴۰۰ از روسیه و حضور ترکیه در شمال سوریه بوده است. همچنین ترکیه مانع انتشار طرح ناتو برای محافظت از کشورهای منطقه بالتیک و لهستان در مقابل تهدید روسیه شده است. بهانه این موضع ترکیه، وتوی طرح ناتو برای مقابله با تهدیدهایی می‌باشد که ترکیه ممکن است از مرزهای جنوبی خود با آن مواجه شود. (۱). با توجه به اهمیت ترکیه در ناتو در شرایط کنونی این پرسش مطرح می‌شود که افزایش تنش‌ها می‌تواند منجر به خروج ترکیه از این سازمان شود؟ به رغم برخورداری‌های راهبردی ترکیه در ناتو، برخی اعضای این سازمان ترکیه را یک عضو مشکل‌ساز و البته موثر برای این سازمان نظامی می‌دانند و معتقدند ترکیه به ویژه پس از وقوع کودتای نافرجام ۱۵ جولای در سال ۲۰۱۶ مشکلاتی را برای این سازمان فراهم کرده که عملاً ممکن است ادامه فعالیت این کشور در ناتو را تحت الشعاع قرار دهد. بنابراین به نظر می‌رسد بازی پیچیده و در عین حال سرنوشت سازی که به ظاهر از سوی ترکیه آغاز شده با نزدیک شدن به روسیه ناتو را در شرایط بسیار پرمخاطره و حتی حیاتی قرار داده که می‌تواند موجودیت این سازمان را در شرایط حاد قرار دهد.

ترکیه کشوری کلیدی در ناتو محسوب می شود زیرا ترکیه در کنار آن که هدف گروه های تروریستی مختلف قرار گرفته است، به لحاظ موقعیت ژئواستراتژیک خود از مشکلات امنیتی منطقه یورو آتلانتیک نیز به طور مستقیم متأثر می شود. علاوه بر مقابله با تهدیدها از طریق امکانات و توان ملی خود، در داخل ناتو نیز توان دفاعی و امنیتی خود را افزایش می دهد و در رویکرد دفاع جمعی آن نیز نقش دارد و از کشورهایی است که نقش به سزایی در مأموریت های این سازمان دارد. (۲)

ترکیه به همراه آمریکا در شرق و جنوب، آلمان در شمال و ایتالیا در غرب در چارچوب مأموریت پشتیبانی ناتو در افغانستان یکی از چهار کشور فعال در این منطقه است. ترکیه در کابل حضور پررنگ و حفظ امنیت فرودگاه بین المللی حامد کرزای این شهر را نیز برعهده دارد. ترکیه به عنوان بخشی از نیروهای حافظ صلح ناتو در کوزوو نیز حضور دارد و از اقدامات این سازمان در عراق نیز حمایت می کند. ترکیه با نظارت و ممانعت از عبور غیرقانونی از دریای اژه یکی از عناصر دائمی ناتو در این دریاست. همچنین با حفظ امنیت در سواحل دریای سیاه، ابتکارات و مشارکت کشورهای منطقه در این زمینه را نیز رهبری می کند. ترکیه از اقدامات نیروهای دریایی دائمی ناتو در دریای سیاه نیز حمایت می کند. ترکیه در تامین سوخت هواپیماهای آواکس ناتو که در قالب ائتلاف بین المللی مبارزه با داعش بر فراز کشور پرواز می کنند نقش دارد و این هواپیماها از پایگاه قونیه نیز استفاده می کنند.

ترکیه با هواپیماهای خود در قالب تدابیر امنیتی کشورهای عضو ناتو از منطقه اروپای شرقی به هواپیماهای این اتحاد نظامی سوخت رسانی می کند. ترکیه سوخت لازم گروه دوم نیروی دریایی ناتو و گروه دوم نیروهای ضد مین را تامین می کند.

ترکیه به همراه رومانی، لهستان و اسپانیا یکی از کشورهای کلیدی در سپر دفاع موشکی ناتو است. منطقه کورجیک در مالاتیا میزبان رادار ۲- / است. مرکز کنترل آن در آلمان بوده و در صورت بروز تهدید فرمان شلیک موشک ها از رومانی را ارسال می کند. از سوی دیگر ترکیه از برنامه توسعه این برنامه دفاع موشکی را برای حفاظت از خاک خود و متحدانش در ناتو حمایت می کند. (۳) ترکیه از جمله کشورهایی است که نقشی جامع در اتحاد ناتو دارد. فرماندهی نیروی زمینی ناتو در ازبکستان است. یکی از ۹ قرارگاه نیروی واکنش سریع ناتو در مرکز فرماندهی استانبول قرار دارد. ترکیه همچنین در سال ۲۰۲۱ فرماندهی نیروهای ویژه () ناتو را برعهده خواهد گرفت. ترکیه همچنین در چهارچوب سیاست مشارکتی ناتو از مکانیزیم های سازمان های بین المللی پشتیبانی و برخی از این پروژه ها را هدایت می کند. حمایت مالی و نیروی متخصص از ۱۷ پروژه از مجموع ۲۰ برنامه صندوق مالی ناتو از جمله این حمایت هاست. این کمک مالی و تامین نیروی متخصص در ساخت ظرفیت دفاعی ناتو در گرجستان، اردن، مولداوی و عراق در جریان است. (۴)

تحولات عمیق در سطح منطقه ای و به ویژه عرصه ی سیاست داخلی، عوامل تعیین کننده ای بودند که هم امنیت ملی و هم اهداف منطقه ای ترکیه را چنان با چالشها و فرصتهای نوینی مواجه نمودند که این کشور نمی توانست سیاست سنتی عدم مداخله در مسائل امنیتی و انزوای سیاسی در خاورمیانه را ادامه دهد. در واقع در دهه اخیر، ثبات سیاسی ناشی از تداوم حاکمیت حزب عدالت و توسعه، دستاوردهای بزرگ اقتصادی دولت و حرکت به سمت دمکراتیزاسیون ساختار سیاسی و امنیتی کردن عرصه سیاست و فرهنگ، بستر مهمی برای سیاست خارجی جدید خاورمیانه ای ترکیه در کسب منزلت و قدرت بوده است. البته در چند دهه اخیر بین ثبات سیاسی، تقویت روندهای دمکراتیک و سیاست خارجی فعال و چندجانبه گرایانه ترکیه ارتباط مشخصی وجود دارد.

سیاست دفاع ملی ترکیه بر دفاع پیشگیرانه، مشارکت فعال در امنیت جمعی و حفظ قدرت نظامی که قادر به جلوگیری از تهدیدهای داخلی و خارجی باشد، استوار است. در این شرایط ترکیه برای گسترش روابط نظامی خود با بسیاری از کشورها از جمله آلبانی، مقدونیه، آذربایجان، گرجستان، اسرائیل، اردن، ترکمنستان، قزاقستان و جز اینها تلاش می کند. همچنین، آنکارا سعی دارد با حل مناقشه های منطقه ای از طریق طرح اختلاف ها و مشکلات در برخی سازمانهای بین المللی مانند سازمان ملل متحد و ناتو و افزایش همکاریهای منطقه ای خود، نقش یک کشور قدرتمند که می تواند در منطقه ثبات ایجاد نماید، را ایفا کند. ترکیه از اعضای سفور، گروه مینسک است که برای برقراری صلح و حل مناقشه قره باغ تلاش می کند و در آیفور، یونوسام، یوانپروفور، یونیکام، یونومیک و ایساف نیرو دارد. در تعیین سیاست های امنیتی ترکیه همواره نوعی ترس نهفته است که از آغاز تشکیل حکومت جمهوری ایجاد شده و سبب شده ترکها اعتقاد پیدا کنند که کشورهای خارجی و همکاران داخلی آنها برای تضعیف و تجزیه ترکیه تلاش می کنند. ترکیه برای غلبه بر این ترس، راهبرد دفاع از مرزها و بازدارندگی را برگزیده و خود را برای جنگهای همزمان در صحنه های دریای اژه و مرزهای جنوبی و یک نیمه جنگ داخلی که ممکن است در پی تحریکهای داخلی به وجود آید، آماده می نماید. دولتمردان ترکیه معتقدند حمایت ناتو از ترکیه کاهش یافته و ترکیه باید با اتکا به خویش، خود را برای مقابله با هر تجاوز طولانی مدتی آماده کند. برای این کار لازم است ترکیه هزینه های دفاعی خود را افزایش داده و خود را به فناوری پیشرفته نظامی مجهز نماید. آنان چنین نتیجه می گیرند که داشتن نیروهای مسلح قوی و بازدارنده برای امنیت ملی ترکیه ضروری است و حتی یک سیاست خارجی مناسب نیز نمی تواند از یک قدرت نظامی که متکی به سیاست خارجی است، قویتر باشد. (۵)

دلایل تنش با ناتو

سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) طی نزدیک به سه دهه گذشته یعنی از زمان فروپاشی شوروی، همواره به عنوان بازوی نظامی آمریکا در مناطق استراتژیک جهان ایفای نقش کرده است. به همین دلیل، می توان گفت: اهداف سازمان نظامی ناتو صرفاً با مواضع و منافع آمریکا همسو شده است. اعضای این سازمان نظامی بویژه ترکیه به عنوان عامل و مهره آمریکا در ناتو نقش ایفا می کنند.

در واقع، اولویت سازمان نظامی ناتو حفظ و تامین منافع آمریکا است. به عنوان مثال، در جریان اختلاف های ترکیه با آمریکا در سوریه، ناتو از آمریکا حمایت کرده است و ترکیه به رغم عضویت فعال در ناتو، به حاشیه رانده شده است. همچنین علی رغم فریادهای اعتراض ترکیه، آمریکا و برخی از دیگر دولت های غربی همچنان با ارسال کمک های تسلیحاتی و مالی به کردهای مخالف دولت آنکارا ادامه می دهند. از جمله مقام های ترکیه به برخی از کشورهای عضو ناتو بویژه آمریکا و فرانسه درباره آموزش یگان های مدافع خلق() در شمال سوریه و ساخت پایگاه در این کشور هشدار داده و آن را برای دولت آنکارا غیرقابل تحمل خوانده بودند.

روابط ترکیه و ناتو طی سالهای اخیر به ویژه پس از کودتای نافرجام ماه ژوئیه سال ۲۰۱۶ میلادی و موضع گیری های ضد و نقیض کشورهای عضو این پیمان علیه منافع حزب حاکم ترکیه، دچار نوسان است. اما حوادثی دیگر تنش ها را میان ترکیه و ناتو شدت بخشید؛

در آخرین روز رزمایش سال گذشته ناتو در نروژ موسوم به تریدنت ژاولین، یک تکنسین، تصویری از مصطفی کمال پاشا در میان تصاویر دشمن بر روی سیل تیراندازی قرار داد.

در اقدامی دیگر، یک افسر ترک تبار ارتش نروژ، با ایجاد یک اکانت جعلی تحت نام رئیس جمهوری ترکیه در شبکه اجتماعی داخلی ناتو، اظهاراتی ستیزه جویانه علیه این ائتلاف را به رجب طیب اردوغان رئیس جمهوری ترکیه نسبت داد.

وزارت امور خارجه ترکیه با انتشار بیانیه ای، اقدام خصمانه دو تن از کارکنان رزمایش نظامی سازمان پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) علیه بنیانگذار ترکیه نوین و شخص رجب طیب اردوغان رئیس جمهوری ترکیه را اقدامی تأسّف بار خواند.

در بیانیه وزارت امور خارجه ترکیه تصریح شده است: این اقدام تأسّف بار، غیراخلاقی و غیرقابل قبول است و روند کیفی علیه عاملان این دو اقدام را به طور جدی پیگیری خواهد کرد.

باید گفت: تبلیغات علیه ترکیه در سازمان نظامی ناتو بسیار زیاد است. به طوری که، به بهانه های مختلف، سیاست های آنکارا در داخل، منطقه و جهان زیر ذره بین غرب قرار می گیرد. بدیهی است که در این شرایط، نمی توان گفت: ترکیه عضو کلیدی ناتو است.(۶)

با شروع تهاجم نظامی ترکیه به شمال سوریه و علی رغم اینکه نشانه ها حاکی از چراغ سبز واشنگتن به ترک ها برای آغاز تاخت و تاز در مناطق کردنشین سوریه بود اما این رویداد موجب شد تا بار دیگر زمزمه های بازنگری در اتحاد دیرینه نظامی و امنیتی میان ترکیه و غرب بر سر زبان ها بیفتد. در این رابطه بیشتر از حدس و گمان این شواهد و اطلاعات و اخبار است که گویای ماجراست. در پرده اول کشورهای اروپایی عضو ناتو با محکومیت حملات ترکیه به شمال سوریه در اقدامی دومینووار یکی پس از دیگری اعمال تحریم تسلیحاتی بر آنکارا را اعلام کردند. همچنین با افزایش تهدیدات

منطقه ای ترکیه در دریای مدیترانه، فرانسه و قبرس قرار است با برگزاری مانوری مشترک در برابر تهدیدات آنکارا اقدام کنند. آمریکا هر چند به صورت محدود و نمایشی اما در اقدامی نمادین وزارت خانه های دفاع ترکیه و انرژی و وزرای آنها را در لیست تحریم ها قرار داد و ترامپ علاوه بر تهدید به تحریم های سخت تر علیه آنکارا در اظهارنظری غیرقابل باور برای ترک ها به صورت ضمنی از پیشروی دولت سوریه به سمت مناطق کردنشین حمایت نمود. از طرف دیگر در خبری مهم روزنامه نیویورک تایمز به نقل از منابعی در وزارت کشور آمریکا مدعی شد که این وزارتخانه با همراهی پنتاگون در حال برنامه ریزی برای خارج کردن ۵۰ بمب هسته ای تاکتیکی ۶۱ از پایگاه هوایی اینجریلیک هستند. در این میان اگرچه سخن گفتن از روند صعودی شکاف ایجاد شده در ناتو از جانب ترکیه موضوع جدیدی نیست و پیش از این آنکارا با خرید اس ۴۰۰ از روسیه و یا انجام دو عملیات در شمال سوریه وجود چنین شکافی را آشکار کرده بود، اما به نظر می رسد واگرایی میان ترکیه و ناتو در حال رشد می باشد. (۷)

خروج از ناتو

در اساسنامه بسیاری از سازمانهای بین المللی همانند منشور ملل متحد (مواد ۵ و ۶) ، اساسنامه شورای اروپا (ماده ۸) و پیمان اتحادیه اروپا (ماده ۷) سازوکاری در مورد نحوه فسخ عضویت یک عضو را لحاظ کرده اند اما در مورد ناتو هیچ ماده ای در این پیمان تعلیق عضویت را هم پیش بینی نمی کند ، چه رسد به اخراج یک متحد. از این رو سازوکار اصلی در داخل ناتو تاکنون در مورد نگرانی های مربوط به رفتار ناسازگار متحدانی چون ترکیه عموماً کاربرد دیپلماسی و فشار سیاسی در طولانی مدت برای بازگرداندن متحدان بر مدار ارزشها و اهداف ناتو بوده است.

رادین آپسون وزیر امور خارجه وقت آمریکا در دولت ترومن که نقش اساسی در تشکیل ناتو داشت در بیانیه ای به کمیته روابط خارجی مجلس سنا در سال ۱۹۴۹ در پاسخ به شبهه اندیشیده نشدن سازوکاری برای اخراج عضوی که مثلاً به سمت کمونیسم سوق یابد (بر مبنای نگرانی های آن دوران) اظهار داشت؛ با چنین کشوری حتی در صورت عدم تعلیق رسمی، می توان قطع همکاری کرد. این موضوع در کنوانسیون وین مربوط به معاهدات بین المللی آمده است که بر اساس آن اگر یک عضو پیوسته اصول مندرج در پیمان را نقض کند ، دیگر اعضای دیگر موظف به کمک به آن عضو نخواهند بود.

بیانیه های رسمی صادر شده توسط کشورهای عضو ناتو، از جمله در نشست بروکسل در سال ۲۰۱۸ و اخیراً به مناسبت هفتادمین سالگرد ناتو ، بارها و بارها بر اصول مشترک ناتو تأکید می کنند. اصول مشترکی که در اساسنامه عبارتند از: دموکراسی، آزادی فردی و حاکمیت قانون. در واقع با اعلام این اصول در اساسنامه ناتو کشورهای غربی می توانند ترکیه را به عدم رعایت این اصول متهم و بر مبنای ماده ۶۰ کنوانسیون تعلیق کنند. بنابراین اینکه آیا ترکیه تعهدات خود طبق معاهده آتلانتیک شمالی را نقض کرده یا خیر؟ سوالی است که پاسخ آن توسط اعضای دیگر شورا تعیین می شود. لذا احتمال بسیار جدی وجود دارد که عملیات چشمه صلح همراه با تهدید اردوغان مبنی بر باز کردن دروازه برای مهاجرین سوری بر روی اروپا، از سوی غربی ها به عنوان نقض معاهده تلقی شود.

در همین رابطه مارک اسپر وزیر دفاع آمریکا گفته بود: به دلیل اقدامات غیر مسئولانه ترکیه، خطر برای نیروهای آمریکایی در شمال شرقی سوریه به حد خطرناکی رسیده است. من قصد دارم به سایر متحدینمان در ناتو فشار بیاورم تا اقدامات سیاسی و دیپلماتیک و اقتصادی را در پاسخ به اقدامات مخاطره آمیز ترکیه انجام دهند..

نتیجه‌گیری

موضوع بی‌اعتمادی به غرب و سنجش سود و زیان ماندگاری در ناتو نیز برای ترکیه مساله ای جدی است. در واقع آنکارا در حالی بار هزینه های سیاسی و امنیتی عضویت در ناتو را می پردازد که تجربه یک دهه اخیر به این کشور اثبات کرده است که کشورهای غربی عضو ناتو نه تنها نسبت به منافع ترکیه در منطقه نگاه ناهمسو دارند بلکه حتی در مواقع نیاز ترکیه حاضر به همراهی با این کشور نیستند. مساله سوریه نمونه بارز این شکاف می باشد. از طرف دیگر تحریم های تسلیحاتی و مخالفت غربی ها با خرید سامانه های پیشرفته روسی اس ۴۰۰ از سوی ترکیه همزمان با عدم فروش اف ۳۵ و اکنون زمزمه خروج بمب های هسته ای از خاک ترکیه همگی مولفه هایی هستند که اردوغان را نسبت به حرکت در مسیر استقلال دفاعی و کاهش وابستگی های نظامی به ناتو مصمم تر کرده است به صورتی که وی اخیرا غرب را تهدید کرد که با اقدامات خود غول خفته را بیدار کرده اند

موضوع خروج سلاح های هسته ای با توجه به فروپاشی پیمان آی ان اف (پیمان عدم اشاعه موشک های کوتاه و میانبرد هسته ای) میان روسیه و آمریکا و همچنین وجود تهدید هسته ای رقبایی چون اسرائیل و بلندپروازی های هسته ای عربستان سعودی موجب می شود تا ترکیه این اقدام را ضربه مهمی به حفاظ امنیتی ناتو برای خود قلمداد کند. لذا در مجموع می توان گفت اگرچه هنوز نه ترکیه و نه غرب تمایلی برای جدایی نظامی - امنیتی ندارند اما روند تحولات به صورتی پیش می رود که نه تنها نمی توان بهبود اوضاع را مشاهده کرد بلکه حتی خروج یا اخراج ترکیه از ناتو به هیچ وجه غیر قابل تصور نیست.

منابع

۱. [//...//۸۲۹۹۱۴](#)

۲. [//...//۱۷۰۲](#)

۳. [//...//۱۱۴۳۹۱۱-۲۰۱۹/۰۲/۱۲](#)

۴. [//...//۱۳۹۰۴۹۳](#)

۵. روح الله خلیلی نژاد کشکونی، حسین دهشیار. بحران سوریه و امنیت ملی ترکیه، فصلنامه پژوهشهای سیاسی جهان

اسلام، سال هفتم، شماره دوم، تابستان ۱۳۹۶، صص ۱۱۸-۱۱۴

۶. ۱۳۱۷۲۰-://.//

۷. ۸۲۲۵۴۹-://..//